

Introducere

Mai '68. Interpretări contradictorii ale revoltei sunt lansate pe viu: analizele politice din *La Révolution introuvable* ale lui Raymond Aron sau cele sociologice ale lui Edgard Morin din *La Brèche*. La rândul său, Maurice Clavel reliefează dimensiunea spirituală a evenimentului, reluând în ecou ideile lui Péguy. Într-un lung articol publicat în *La Croix* și *Réforme*, scriitorul și teologul ortodox Olivier Clément interpretează mai '68 ca pe o „criză spirituală” care dezvăluie situația omului. Tinerii doresc altceva: „pentru unii dintre ei, trezirea conștiinței a devenit un soi de trezire la existență, o sete de a fi, și de a fi împreună”¹. Această revoltă marchează, în primul rând, nașterea unei mistici brute, o chemare la Viață, „dansul lui Dionisos, sărbătoare a întâlnirii și a părtășiei, delimitarea prin baricade a unui fel de spațiu sacru în care miracolul părea posibil în orice moment”. Este vorba mai puțin despre o revoluție, cât despre o

¹ „La Crise de mai” în *Evangile et Révolution*. Centurion, 1968, p. 28.

„punere în scenă plină de pasiune, aproape liturgică, a revoluției”, în care mitul revoluționar servește ca expresie a unei nevoi mai profunde. Proiectele politice sunt de cele mai multe ori nerealiste, semne ale așteptării unui altceva. Această luptă nu este politică sau socială, ci spirituală.

În timpul verii, Olivier Clément merge să îl viziteze pe Patriarhul Athenagora la Istanbul. „Slujba se încheie. Credincioșii ies; printre ei – este vară – mulți pelerini și turiști. Apare un bătrân înalt, îmbrăcat în negru, având pe cap acoperământul înalt și negru al călugărilor ortodocși”². Athenagora are la acea vreme peste optzeci de ani. În aceste luni de revoltă împotriva tatălui, a face ascultare față de un bătrân este un adevărat pelerinaj profetic: „Slăbiciunea vie, pielea închisă la culoare, tinerețea extremă a privirii combinată cu albul bărbii și al părului, toate sunt mărturii ale unei treceri victorioase prin foc”³. Olivier Clément își descoperă un tată, moștenitor al unei paternități comune. „Bătrânețea favorizează o altă cunoaștere, această cunoaștere pe care Orientul creștin o desemnează ca fiind unirea minții și a inimii”⁴. În Occident, această legătură dintre copilărie și bătrânețe, care permite circulația vieții, s-a rupt.

² *Ibidem*, p. 16.

³ *Dialogues avec le patriarche Athenagoras*, Paris, Fayard, 1969, p. 122.

⁴ *L'Autre Soleil*, Paris, Stock, 1986, p. 69.

Olivier Clément găsește alături de bătrânul luminos gratuitatea și libertatea pe care le căutau tinerii din '68. „Revolta lor îmi amintește de omul subteran al lui Dostoievski. Este o libertate întunecată, care refuză fericirea obligatorie și caută cu disperare plinătatea vieții. Îl caută pe Dumnezeu și Îl refuză în același timp”. Athenagora explică această revoltă prin reducerea lui Dumnezeu la „Dumnezeul sistemelor teologice, nu al experienței spirituale. Dumnezeu fariseilor, nu Prietenul tainic. Dumnezeu confesiunilor divizate, nu Dumnezeu Bisericii lui Hristos. Prezentați-le o Biserică una, care să fie o comunitate de viață. Fiți voi înșivă vii. Atunci mai discutăm”. Mai '68 dezvăluie pe deplin desfigurarea creștinismului, această mare necunoscută a lumii moderne. Imaginea lui Dumnezeu s-a pierdut, „avem nevoie de duhovnici autentici, de prezențe paterne care au părtășie la această Paternitate treimică pentru a ne spune, în aceste vremuri de neliniște și trădare, cuvântul care vine din tăcere și dă la o parte piatra sufletului”⁵.

Drumul meu s-a încrucișat cu al lui Olivier Clément într-un haos asemănător celui din mai '68. Citisem *Les Visionnaires* și nu înțelesesem prea bine aceste texte dense, care evocau lupte și nume necunoscute. Și totuși, ceva răzbătuse din aceste pagini și mă loviser puternic. O inteligență a vieții, a acestei vieți de care ducem atâta lipsă. O inteligență de dincolo de inteligență, alta decât cea care trece

⁵ *Ibidem*, p. 38.

drept singura posibilă. Experiența unui *cuvânt*. Un cuvânt nu este un discurs: un cuvânt face prezent, pornește de dincolo de el însuși și ne mișcă dincolo de noi înșine.

Olivier Clément m-a învățat că rățacirea noastră are o istorie, că a început pe bucăți, ca o dezrădăcinare lentă – sociologii vorbesc despre dezvrăjirea lumii. Iar noi suntem poate la sfârșitul cursei, alungați de pe pământ, străini de propria noastră istorie. În cărțile lui Olivier Clément am întâlnit un cuvânt despre viața noastră, dar și despre viața părinților noștri. Singurătatea are întotdeauna un sfârșit: ziua în care istoria se revelează drept istorie comună. Așa că am luat și eu calea istoriei. De atunci, grijile noastre mi-au părut vechi: moartea de care fugim, trupul opac și familiar, fascinația luminilor sufletului, falimentul spiritului, nimic din toate acestea nu este nou, putem strânge o moștenire. Sunt posibile inițieri, treceri spre acel centru pierdut al cărui gol și chemare o simțim. Și atunci dezamăgirea se dezvăluie a fi altceva, o vrajă subterană, o vrajă ca un dans și un foc interior.

Olivier Clément este martorul unei căi posibile, o cale care ne precede și pe care mergem uneori. Hristos este această cale care ne străbate viața și moartea, pe fiecare dintre noi și pe toți împreună. Chipul lui Hristos reapărea în aceste pagini, departe de puzderia de minciuni cu care oamenii îl acoperiseră. Hristos a ajuns la mine prin nenumărate chipuri, cu siguranță. Dar Olivier Clément mi-a oferit și ne oferă un creștinism liber de orice ideologie, un creștinism

creator. Creștinii nu trebuie să se refugieze în afara istoriei, ci prezența lor trebuie să fie o așteptare activă. Creștinul trebuie să contribuie la apariția, în cadrul culturii secularizate, a unui „conținut folositor tuturor, capabil să trezească libertatea și conștiința, în perspectiva nouă din punct de vedere istoric a unei civilizații deschise, care pune întrebări și care nu pretinde să impună un ideal unificator. Pentru această lucrare, suntem chemați să fim creativi în Duhul Sfânt. Trebuie să ne străduim să-i oferim omului nu doar pâine, ci și frumusețe, ritmuri umane și cosmice mai degrabă decât cadențele mașinii, o muncă cu sens, posibilitatea de a vorbi și de a tăcea, apropierea de natură redescoperită”. Ideea că dinamismul și creativitatea pot fi de partea creștinismului a fost o adevărată descoperire pentru mine. Putem fi, așadar, creștini inteligenți?

Nu există fir de iarbă care să nu crească în Biserică sau constelație care să nu se învârtă în jurul ei, în jurul lemnului crucii, noul pom al vieții, axa lumii. Nu există om care să nu aibă o relație tainică cu Tatăl care l-a creat, cu Hristos, omul-maximal, cu Duhul care animă toată viața. Nu există niciun om care să nu aspire spre bine, să nu tresare în fața frumuseții, să nu simtă misterul iubirii și al morții⁶.

Unii oameni cred că în epoca noastră lipsesc profeții, călăuzele, maeștrii spirituali. Poate că nu e

⁶ OLIVIER CLÉMENT, *Notre Père*, 1988.

așa. Suntem, fără îndoială, orbiți de vidul lăsat de dispariția ideologiilor triumfătoare ale secolului XX. Există o neîncredere generală față de orice sistem de gândire, față de orice Biserică, față de orice mecanism de a crede și de a gândi. În același timp, la fel de generală este și căutarea unor guru, a unor repere, a unor marcaje topografice înspre altundeva, spre interior sau spre spiritual. Omul este sfâșiat între minte și trup, între ceea ce crede că este rațiunea și supranaturalul. Prins în această pendulare, își pierde adesea firul căutării. Olivier Clément nu este nici un maestru, nici un profet. El ne oferă doar mărturia unei călătorii în inima timpului nostru. Olivier Clément a încercat să asume în scrierile sale aparentele noastre contradicții, experiența libertății și dorința de unitate, căutarea rădăcinilor și nebunia ineditului.

Olivier Clément nu a produs o operă sistematică. Aceasta este alcătuită în principal din articole și eseuri, conferințe și prefețe, precum și din cărți care răspund unei întrebări. Această fragmentare nu este întâmplătoare: Olivier Clément este înaintea de toate un traducător, care dă mai departe din ceea ce a primit, iar cuvântul său este un cuvânt slujitor. Opera sa nu are o justificare proprie, nu hrănește din sine însăși, ci dintr-o experiență a lui Dumnezeu. Așadar, fragmentarea este doar editorială, ține doar de cerneală și hârtie, întrucât coerența este reală, uneori greu de identificat în grilele noastre occidentale.

Unitatea scrierilor lui Olivier Clément rezidă în experiența în care se înrădăcează, în acei ani

de căutări care l-au condus la Biserica Ortodoxă. Îl vom urmări pas cu pas în prima parte a acestui eseu, încercând să evaluăm alegerile și întâlnirile sale. Această experiență a fost o adevărată inițiere: i-a oferit cheia pentru a înțelege și a depăși istoria noastră modernă. Analizându-și cu atenție istoria sa personală și istoria în care aceasta se înscrie, Olivier Clément descifrează modernitatea noastră, răătăcirile sale și arată că eșecurile ei au o legătură cu Orientul pierdut al creștinismului occidental. Vom consacra partea a doua acestei lecturi a modernității și acestui diagnostic. În cele din urmă, Olivier Clément ne arată căile pentru a scăpa din contradicțiile noastre moderne și pentru a-I face loc lui Hristos: acestea vor fi descrise în partea a treia.

Acest eseu este astfel compus din trei părți foarte diferite. Prima parte este biografică, cea de-a doua este o analiză a situației istorice a modernității, iar cea de-a treia este mai mult teologică. Totuși, aceste distincții nu trebuie să ne inducă în eroare: ele sunt în mod constant contrazise de scrieri. Este o scriere cu o structură inițiativă, ce abordează aceleași teme în mod regulat, din unghiuri diferite, teme care nu sunt nici identice întru totul, nici complet diferite. Ca într-o liturghie în care, în fiecare propoziție, totul este deja acolo și totuși totul este nou. Numai o astfel de scriere poate exprima unitatea demersului lui Olivier Clément.

Acest eseu este un proiect modest, fără pretenții critice, mărturia unei ascultări. Dacă va stârni dorința

de a-l citi pe Olivier Clément sau ne va permite să-l citim mai bine, atunci nu va fi fost scris în zadar!

Înainte de a începe, aş dori să-i mulţumesc lui Rémy Guerinel pentru loialitatea sa, pentru „pistele” sale, cum îi place să spună, şi pentru dialogul său mereu sugestiv. Lui Michel Fourcade pentru capacitatea sa de a evidenţia esenţialul, de a deschide perspective largi şi pentru întrebările sale fecunde. Şi mai ales lui Olivier Clément pentru încrederea sa: „Singurele revoluţii creatoare din istorie s-au născut din transformarea inimilor”⁷.

⁷ „La Crise de mai”, p. 34.